
SZIMPOZION

Vékony László

A PALEOPATOLÓGIAI TÁRSASÁG IV. EURÓPAI KONGRESSZUSA

MIDDELBURG/ANTWERPEN, 1982. SZEPT. 15—19.

Ez év szeptemberében Middelburgban és Antwerpenben tartották meg a világ Paleopatológiai Társaságának IV. európai kongresszusát. Mielőtt részletesebben kitérnénk a kongresszus ismertetésére, néhány szót szólnunk kell a társaság keletkezésének körülményeiről és arról, hogy valójában mi a paleopatológia. A paleopatológia fiatal tudományág. Az elnevezés görög eredetű. Először Shufeldt használta 1892-ben. Az ősszállatok, az ősember és a történelmi újkor kezdetéig élt ember betegségeivel foglalkozó tudomány. A szó maga a görög *palaeos* és *pathos* szó összetételéből keletkezett, ami értelemszerűen történeti ikontant, kórbonctant jelent. Az első hivatalosan jegyzett művelője e tudományágnak Philippe-Charles Schmerling (1791—1836) holland patológus volt, aki 1833—34-ben jelentette meg az első paleopatológiai tanulmányt. Gyűjteménye ma a riége-i egyetemen található, Belgiumban.

A paleopatológia atyjának tulajdonképpen Rudolf Virchow tekinthető, aki a múlt század nagynevű kórbonconoka és antropológusa volt egy személyben. Felhívta a figyelmet arra, hogy a neander-völgyi ember legjellegzetesebb bélyegeit a barlangi élet következtében keletkezett torzító köszvény idézte elő, s ezek kóros elváltozások, nem pedig normális variációk. Virchow fellépésének hatására szinte új kutatási terület nyílt meg az orvosantropológusok előtt. Egymás után kezdtek el tanulmányozni az ősemberi csontokon észlelhető különböző sérüléseket, kóros elváltozásokat, betegségeket. Szerepet játszott a történeti kórbonctani kutatások megindításában a trepanáció, azaz a koponyalékelés problémájának előtérbe nyomulása is. Az első rendszeresebb paleopatológiai munkának Le Baron 1881-ben megjelentetett 118 oldalas tanulmánya tekinthető. Az úttörő munkát Egyiptomban végezték Elliot Smith, Lucas és Ruffer. Ezt követte Hrdlička munkája perui koponyákon, Moodie radiológiai vizsgálatai perui és egyiptomi múmiákon. Az új vizsgálati módszerek alkalmazása kitűnő eredményeket hozott, érthetőbbé tette az

egyres betegségek fejlődését, kialakulását, elmúlását a történelem folyamán.

A világ Paleopatológiai Társaságának megalakulási körülményeivel nem foglalkozhatunk bővebben, meghaladná kereteinket. 1973-ban alakult az Egyesült Államokban Aidan Cockburn paleopatológus elnöklétével, akinek halála után felesége Eve Cockburn vette át az elnöki és szervezői tiszteket. A Társaság az Egyesült Államokban évente tart kongresszust. Az első európai kongresszust Londonban tartották 1976-ban, ezt követte 1978-ban a II. kongresszus Torinóban, majd a III. Cannesban 1980-ban. A IV. Európai kongresszust Middelburgban tartották meg, Hollandiában, és Antwerpenben, Belgiumban 1982. szeptember 16—19. között. A kongresszust két holland és egy belga tagból álló triumvirátus szervezte: az Utrechti Patológiai Intézet professzora Gerhard Henveld, a szintén holland Rutger Perizonius, aki az Utrechti Biológiai Intézetben dolgozik. A harmadik szervező, Paul Janssens belga patológus, sajnos, súlyos szívmitéten esett át, így nem vehetett részt a kongresszuson. Az ülészakot Gerhard Henveld és Eve Cockburn, az elnöknő nyitotta meg, több mint hetven résztvevő előtt. Nyolc poszter került bemutatásra és harminckét előadás hangzott el európai és világhírű tudósok tollából. A kongresszuson részt vettek régészek, orvosok, fogorvosok, antropológusok, biológusok. Ez is azt mutatja, hogy olyan fejlődőben lévő határtudományról van szó, amelynek műveléséhez a szakma szeretetén kívül külön lelkesedés és elkötelezettség szükséges.

A szervezésről annyit mondhatunk, hogy kifogástalan volt. Minden percnyi pontossággal időzítve indult. Az előadások a következő témák szerint voltak csoportosítva: Népeségpatológia (gyűjtemények), népeségpatológia (specifikus betegségek), népeségpatológia (specifikus népeségek), fogászati patológia, elmélet, Amerika, Ausztrália paleopatológiája, speciális esetek, az ókori Egyiptom és / vagy múmiák, parazitológia, leprakutatás és vegyes címszavak alatt szerepeltek az előadók. A szünetekben a résztvevők ellenőrizhették tudásukat. A kongresszusi terem előterében 24 kiállított kivételes érdekességű eset csontanyaga felett medíthatott az érdeklődő Albent Narrath utrechti és heidelbergi sebészprofesszor (1864—1924) saját eseteinek gyűjteményéből, amely ma az Utrechti Egyetemen található. A kongresszus végén az eredeti, helyes diagnoszisos szerepeltek a csontok alatt. Hadd ne szóljunk arról, hogy nálunk még a közelmúltban is, mint helyfoglaló kolonctól igyekeztek megszabadulni a szakemberek a csontanyagtól. Itt kell megemlítenünk, hogy érdekes lenne csontkiállítások megrendezése is, amelyhez anyag bőven található, a régészek jóvoltából. Nemcsak a múlt emberének betegségeivel ismerkedhetnénk meg, hisz nagyon sok elváltozás ma is előfordul, jelen van. De térjünk vissza a kongresszushoz.

Az első nap délutánján a Városházán a város polgármestere és a város vezetősége tartott fogadást a kongresszus résztvevőinek tiszteletére. Este a programot ünnepi kongresszusi vacsora zárta. A második nap záróakkordjaként, mint a Holland Királyi Tudományos Társaság vendé-

gei a helyi múzeumot és apátságot tekintettük meg. A harmadik napon a „Nonnius” Orvostörténeti Társaság vendégeiként részt vettünk a 37. Antwerpeni Egészségügyi Napokon. Kulturális programként a Rubens ház és a Plantin-Moretus nyomda, múzeum és könyvtár megtekintése szerepelt. Ez utóbbi őse annak az Elsevier-kiadónak, amely ma világszerte ismert szakkiadványairól.

Az előadások rövidített összegezését minden résztvevő megkapta a kongresszus kezdetén. Minden elhangzott cikk október 31-ig kerül leadásra, amelyek önálló könyv formájában még ez évben napvilágot látnak. A kongresszus szeptember 19-én zárult, anélkül, hogy eldőlt volna, hol lesz a következő megtartva. Mint jelölt számításba jött Dánia és az NSZK.

A kongresszusi anyag teljes bemutatására nem vállalkozhatunk, így csak a legérdekesebbeket fogjuk kiragadni, illetve azokat, amelyekből körülményeinkhez képest levonhatjuk a tanulságot. Egyike mindjárt a legérdekesebbeknek a megnyitó előadás. Bennike, P. L. tartotta Dániából, Szervezési módszerek és eredmények a Dán paleopatológiai projektumból. 5000 évet felölelő időszakból (mezolitikum, neolitikum, bronzkor, vaskor és viking kor) 1500 egyed csontvázáinak módszeres feldolgozása komputerrel. A munka célja az elváltozások alakulása a történelem folyamán, nem és életkor szerinti megoszlásban. A szerző kiemelten vizsgálta a tuberculosis és a rheumatoid arthritis (reumás ízületi gyulladás) jelentkezését, alakulását.

Hasonló jellegű volt Waltermann, R. munkája az NSZK-ból, aki a Rajna-mente paleopatológiai anyagát tette vizsgálat tárgyává. Összefoglaló, áttekinthető jellegű volt Costandse-Westermann T. S. és Newell, R. R. előadása, akik Nyugat-Európa mezolitikus leleteinek traumáival, sérüléseivel foglalkoztak. Birkett, D. A. Angliából az osteochondritis dissecans (térdízületi porc gyulladás) előfordulásáról, a betegség diagnózisának kritériumairól értekezett. Rogers, J. M. Bristolból a Forrestiére (a gerincoszlop elcsontosodó megbetegedése) betegség vizsgálatával foglalkozott, természetesen régészeti csontanyagot véve figyelembe. A kongresszus egyik legérdekesebb anyagát Reverte, J. M. professzor ismertette Madridból, aki Tiermes lelőhely arevacos (spanyol őslakosság) római, vizigót, keresztény leleteiből a paleopatológiai elváltozások színpompás tűzijátékát mutatta be a rendelkezésre álló rövid tizenöt perc alatt.

Csak néhány szóban emlékezünk meg azokról a munkákról, amelyek a történeti ember lábának, lábboltozatának fejlődésével, a lúdtalp lassú kialakulásával, egyiptomi koponyák fogbetegségeivel, állatcsontok deformitásaival, kóros elváltozásaival, a középkori Amszterdam és Utrecht bélfertőzései, mineralizált emberi koprolitban talált bélparaziták előfordulásával foglalkoztak.

Tanulságos volt Fulcheri, E. genovai patológus előadása, amelyben megpróbálta elhatárolni a paleopatológiai és a nem patológiai, post mortem (halál utáni) elváltozásokat régészeti csontleleteken. Kuriózum volt Griletto R. torinói professzor diasorozata az Oman szultánátusról

és az ott feltárt spina bifida (nyitott gerinccsatorna) esetekről. Szintén Torinóból, Rabino-Massa professzornő egyiptomi múmián látható post partum (szülés utáni) méhkifordulást dolgozott fel. A múmia mellett megtalálták az újszülött csontvázát is. Érdekessége az esetnek, hogy ez a legelső tudományosan bizonyított előfordulása, A világhírű Huizinga J. professzor Utrechtből egy afrikai törpe különleges esetét mutatta be és demonstrálta az eredeti csontvázat.

A paleopatológiában az anyag, ami rendelkezésre áll, kétféle lehet, az egyik a csont, a másik a múmia. Külön témaként szerepelt a múmia-kutatás. Leek, F. Manchesterből Kheopsz fáraó idejéből származó csontvázakat és múmiákat dolgozott fel. Strouhal, E. prágai múmiaszakértő a csehszlovák múmiakutatási program vezetőjeként Egyiptomban, Abusirban, az V. dinasztia masztabáiban feltárt maradványokról értekezett. Leggyakrabban osteophytosis, (csonttaraj képződés) arthritis, gyulladások fordultak elő. A foghiányokból, parodontosisból következtetni lehet a táplálkozási nehézségekre. Drusini, D. A. pádovai antropológusnő 42 múmia feltárási körülményeit és állapotát ismertette.

Előadást hallhattunk skorbut előfordulásáról a XVII. században a Spitzbergákon, elcsontosodott izületekről Angliában, patológiai elváltozásokról Culhuacán településéről, Mexikóból. Megismerkedhettünk a prekolumbián Peru csontleleteinek és múmiáinak elemzésével. Részletesebben érdemes foglalkoznunk Ingrid Kühl munkájával. Ez a hamvasztásos temetkezési szokásokkal, a hamvasztás során fennmaradt csontmaradványokkal foglalkozott. Ez azért is érdekes, mert Vajdaságban is találhatóak bronz és vaskori hamvasztásos temetők. Itt meg kell ismerkednünk a Harris-Wells-féle vonalak fogalmával. Ezek a vonalak transzverzális szklerotikus zónák a hosszú csontokon, amelyek fellelhetőek a hamvasztott csontdarabokon is. Ezek éppúgy, illetve hasonlóan, mint a fánál az évgyűrűk, jelzik, hogy milyen behatások érték az egyedet élete folyamán. Más-más a vonalak szélessége és száma a két különböző nemnél, megfigyelhető életkor és táplálkozás szerinti megoszlásuk is. Helyszűke miatt nem térhetünk ki e téma bővebb taglalására, elegendő, annyit megjegyeznünk, hogy a Vajdaságban feltárt hamvasztásos temetőket is érdemes lenne ilyen jellegű vizsgálatoknak alávetni

Lengyel Imre, a paleoszerológia világhírű művelője Fiziológiai és patológiai folyamatok interferálása a biológiai kormeghatározásban a halál pillanatában címmel arra hívta fel a figyelmet, hogy nem elégséges csak a makroszkópos, vagy csak a biokémiai életkor meghatározás, komplex vizsgálati módszerekre van szükség ahhoz, hogy hozzávetőlegesen pontos életkort állapítsunk meg.

E beszámoló megírása közben ért a megdöbbentő hír, hogy a kongresszus egyik résztvevője, A. T. Sandison, glasgowi patológus tragikus hirtelenséggel, a kongresszus befejezése után egy nappal szállodai szobájában elhunyt. Vasárnap délelőtt még elnökölt a kongresszuson, hétfőn meghalt.

Az utóbbi időben egyre gyakrabban alkalmazzák kongresszusokon a

poszter bemutatást. Több előnye van, mint az előadásnak. Jobban el lehet gondolkodni rajta, időnként visszatérhet hozzá az ember, a képek, táblázatok is tovább szemlélhetők. Ilyen formát választottunk mi is dr. Marcsik Antónia adjunktusnővel, a Szegedi József Attila Tudományegyetem Antropológiai Intézetének munkatársnőjével, a topolyai avar kori anyag feldolgozásához. Négy táblán mutattuk be az anyagot, általános bevezető, fejlődési rendellenességek, specifikus gyulladások és tumorok szerint csoportosítva. A posztert táblázatok, tárkép, makroszkópos fényképfelvételek és röntgenfelvételek illusztrálták. A tartalmi ismertetés későbbi cikk tárgyát képezi.

A poszterek csoportjából figyelmet érdemel G. T. Haneveld utrechti patológus professzor munkája Schmerlingről, az első paleopatológusról, Schultz és szerzőtársainak, elektronmikroszkópos vizsgálatait bemutató képsorozata hosszúcsontokról, Tetelpan településről Mexikóból, a Stark és Brooks szerzőpár munkája Nevada völgyének prehisztorikus paleopatológiai elváltozásairól.

Mielőtt összegezném a kongresszus tapasztalatait, ezúton mondok köszönetet Topolya községnek, hogy jelentős anyagi hozzájárulásával lehetővé tette számomra a részvételt e világszínvonalú összejövetelen. Itt kel! elmondanom azt is, hogy a topolyai anyag külön hozzámnőtt, itt vettem részt az első ásatásaimon, egyetemi éveim alatt, tehát, úgymond a feltárástól a mosásig, majd a makroszkópos adatfelvételezésig együtt élek e 220 holt avarral és szarmatával.

Elmondhatjuk: tartalmas és adatdús kongresszus volt, mivel számtalan műhelytitkot el lehetett lesni, módszert megtanulni. Mint már többször említettük, nem egy vonatkozásban nálunk is alkalmazható módszerekről van szó, amelyekhez jórészt csak idő, akarat és kitartás kell. Mindez azonban a régészek együttműködése és segítségével nem kivitelezhető. Mivel olyan tudományágról van szó, amely hazánkban szinte teljesen ismeretlen, program és következetes módszertan felállítása szükséges, amely további cikkek tárgyát képezné. Ugyanígy a topolyai anyag teljes feldolgozása és megjelentetése is, hiszen az a paradox helyzet állt elő, hogy Európa tud róla, nálunk viszont egy-két beavatotton kívül szinte senki. Reméljük, ezt a jeget sikerül megtörni és e kivételes érdekességű és jelentőségű munkát kiszélesíteni mind területileg, mind pedig módszer-tanilag.